JURGIO AMBRAZIEJAUS PABRĖŽOS KILMĖ

Jolanta Klietkutė

2021-uosius metus Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metais. J. A. Pabrėža – kunigas, garsus pamokslininkas, dvasios tėvas, Trečiojo ordino pranciškonas, mokytojas, vienas iškiliausių XIX a. švietėjų, dvasinio turinio knygų autorius, liaudies gydytojas, lietuvių botanikos tėvas, poetas, menininkas, žemaičių bendrinės kalbos kūrėjas, mokyklos rašomajai bendrinei žemaičių kalbai ugdyti pradininkas, pirmojo lietuviško (žemaitiško) geografijos vadovėlio ir geografijos terminų autorius, švento gyvenimo žmogus.

J. A. Pabrėžos metai buvo puiki proga pasigilinti į šios neeilinės asmenybės gyvenimą ir griauti sovietmečiu sukurtus mitus. Šį kartą – apie mitą, jog J. A. Pabrėžos tėvas Jonas „nusipirko bajorystę“ ir suklastojo savo krikšto metrikų įrašus, kad sūnus Jurgis galėtų siekti aukštojo mokslo.

J. Pabrėža gimė Telšių pavieto Lenkimų parapijos Večių kaime Jono ir Rožės Baužinskaitės Pabrėžų šeimoje, kurioje užaugo 8 vaikai: 3 sūnūs ir 5 dukterys. Jurgis augo mylinčioje ir dievobaimingoje aplinkoje, kur motina vaikus mokė to, kas yra nuodėmė, dorybė, kaip šventai gyventi, kad galėtum patekti į dangų[1].

Večių kaimas plytėjo labai gražioje vietovėje, miškų ir laukų apsuptyje, o netoli Pabrėžų namų tekėjo Šventosios upė, anuomet buvusi plati ir tinkama maudytis. Ta vieta žmonių buvo vadinama sietuva [2].

J. Pabrėžos tėvai turėjo apie 30 ha žemės[3]. Šeima gyveno XVI–XVII a. statytoje troboje, būdingoje šiaurės vakarų Žemaitijos valstiečių gyvenamiesiems pastatams: masyvioje, vienaukštėje, dviejų galų, šiaudais dengtu stogu su pusvalme. Sodyboje buvo medinis vieno aukšto svirnas su šiaudiniu stogu, žemaitiškai – klėtis: 5 kamarų, į kurias vedė priekiniame fasade įrengtos 5 ornamentuotos durys. Pastatai liudija, kad jų savininkai buvo pasiturintys geri ūkininkai, kurių aruoduose netrūko grūdų, kitų žemės ūkio produktų ir maisto atsargų[4]. Likimo ironija, kad Pabrėžų sodyba buvo nugriauta apie 1970 m., t. y. pasitinkant 200-ąsias J. A. Pabrėžos gimimo metines.

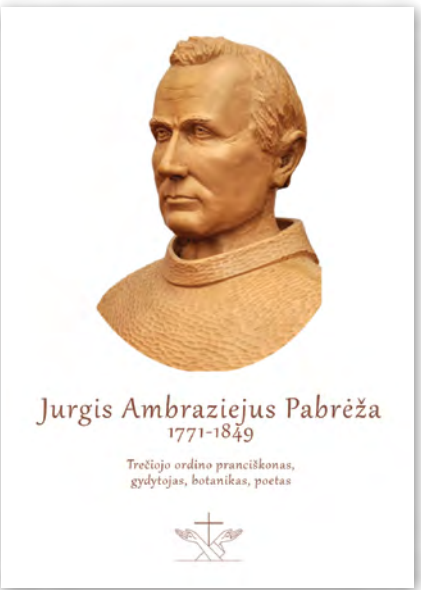

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos biustas. Skulptorius Petras Kalenda (Salantai, Kretingos r.), apie 1939 m. – Kretingos muziejus, LS-2081
Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2016 m., ir maketas, 2021 m.

Kraštotyrininkas Ignas Jablonskis (1911–1991) muziejininkus atsivežė į Večių kaimą, ir jie ten pamatė visiškai apleistą, griūvantį vienintelį J. Pabrėžos gimtojoje sodyboje išlikusį pastatą – svirną. Jį 1970 m. atgabeno į Rumšiškes ir restauravo. Šalimais pastatė Panevėžio krašto tautodailininko Kazimiero Nemanio (1923–2002) 1977 m. iš ąžuolo išdrožtą paminklą su užrašu „Taislius auguminis“, primenantį svarbiausią floristo knygą[5].

J. Pabrėža lotyniškai ir lenkiš-

[1] Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža /1771–1849/. Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė: [mašinraštis], [1943]. – Kretingos Apreiškimo vienuolynas, RF-440, p. 3.
[2] Zapalienė, Irena. Interviu, 2021, gegužės mėn.
[3] Tarvydas, Juozas. Jurgis Ambraziejus Pabrėža, 1971. – KMMA, f. 3, b. 129, p. 1.
[4] Kanarskas, Julius Kunigo Jurgio Pabrėžos – tėvo Ambrozijaus pėdsakai Kretingos žemėje (1771–1849), 2011. – KMMA, f. 3, b. 111, p. 4–6.
[5] Stanikūnas, Vytautas. Statome Lietuvos skanseną. – Liaudies kultūra, 2016, nr. 2, p. 21; Bertašiūtė, Rasa. Eksponato byla: Pabrėžų sodybos klėtis. – Lietuvos liaudies buities muziejus, 2021, sausio 14. Prieiga internete: <http://www.llbm.lt/eksponato-byla-pabrezu-sodybos-kletis/>.

kai savo pavardę rašė Pabrež[6], žemaitiškai pasirašinėjo Pabreza arba Paabrežas[7]. Rašė su dviem raidėmis „a“, tokiu būdu paryškindamas kirčiuoto balsio „a“ ilgumą. Ši pavardė plačiai paplitusi Skuodo apylinkėse. Kilusi ne nuo žodžių „brėžti“, „pabrėžti“, o nuo vaistinio augalo, kuris taip ir vadinamas – pabrėža[8].

Kol kas nepavyko surasti originalaus J. Pabrėžos krikšto metrikų įrašo. Lenkimų Šv. Onos bažnyčios 1930–1931 m. vizitacijos aktuose išvardyti joje esančių metrikų knygų sąrašai, kuriuose minimos ir 1704–1848 m. krikštų knygos.

2020–2021 m. Lenkimų RKB 1749–1848 m. krikšto metrikų knygos buvo ieškoma Lenkimų parapijos archyve, Lietuvos valstybės istorijos archyve (LVIA), Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA), Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (VUB RS), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (LMAVB RS), Telšių vyskupijos Kurijos ir Kauno arkivyskupijos archyvuose, tačiau nerasta.

Vyskupijų dekanatinės knygos pradėtos pildyti tik nuo 1794 m., taigi ankstesnių metų įrašų kopijų jose nėra.

Iki 1844 m. Lenkimų parapija buvo Skuodo parapijos filija. Skuodo parapijos to laikotarpio krikštų metrikų knyga yra Kretingos muziejuje. Ją peržiūrėję, matome, kad surašyti tik Skuodo gyventojų krikštai. Lenkimų parapija vedė savo atskiras knygas, tad Skuode kopijų nebuvo.

Toje pačioje mūsų ieškomoje 1749–1848 m. Lenkimų parapijos krikšto metrikų knygoje turėjo būti ir Simono Daukanto (1793–1864) krikšto įrašas, kurio originalo istorikams taip pat nepavyko rasti.

J. Pabrėžos krikšto įrašą cituoja jo biografas kunigas Petras Ruškys (1876–1967), išnašose nurodydamas, kad tai yra „*Lenkimų R. K. parapijos krikšto metrikų išrašas Nr. 107.* [padarytas] 1935.3-25“[9]. Vėlesni autoriai jau cituoja P. Ruškio darbą, o ne bažnyčios metrikų knygą.

Apie to laikotarpio Kretingos rajono bažnyčių metrikų knygų likimą pasakoja kraštotyrininkas I. Jablonskis: „*1946 metų pradžioje vasario–kovo mėnesiais, Kretingos NKVD naikino 1940 metais iš visos Kretingos apskrities įstaigų ir bažnyčių suvežtą archyvinę medžiagą, buvusią Kretingos mieste, Kęstučio g., nedideliame mūriniame name Nr. 8. Matyt specialiai buvo atidarytos išorinės patalpos durys, išdaužyti langai, o aplankai su dokumentais,*

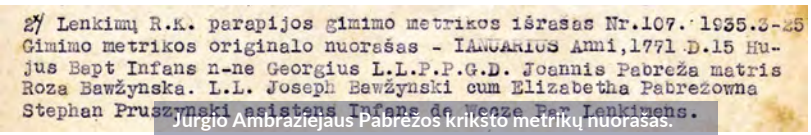
27 Lenkimų R.K. parapijos gimimo metrikos išrašas Nr.107. 1935.3-25
Gimimo metrikos originalo nuorašas - IANUARIUS Anni,1771 D.15 Hujus Bept Infans n-ne Georgius L.L.P.P.G.D. Joannis Pabreža matris Roza Bawžynska. L.L. Joseph Bawžynski cum Elizabetha Pabrežowna Stephan Pruszynski asistens Infans de neoze Par Lenkimens.

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos krikšto metrikų nuorašas.
– Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža /1771–1849/. Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė: [mašinraštis], [1943]
– Kretingos Apreiškimo vienuolyno rankraščių fondas, RF-440, p. 3.

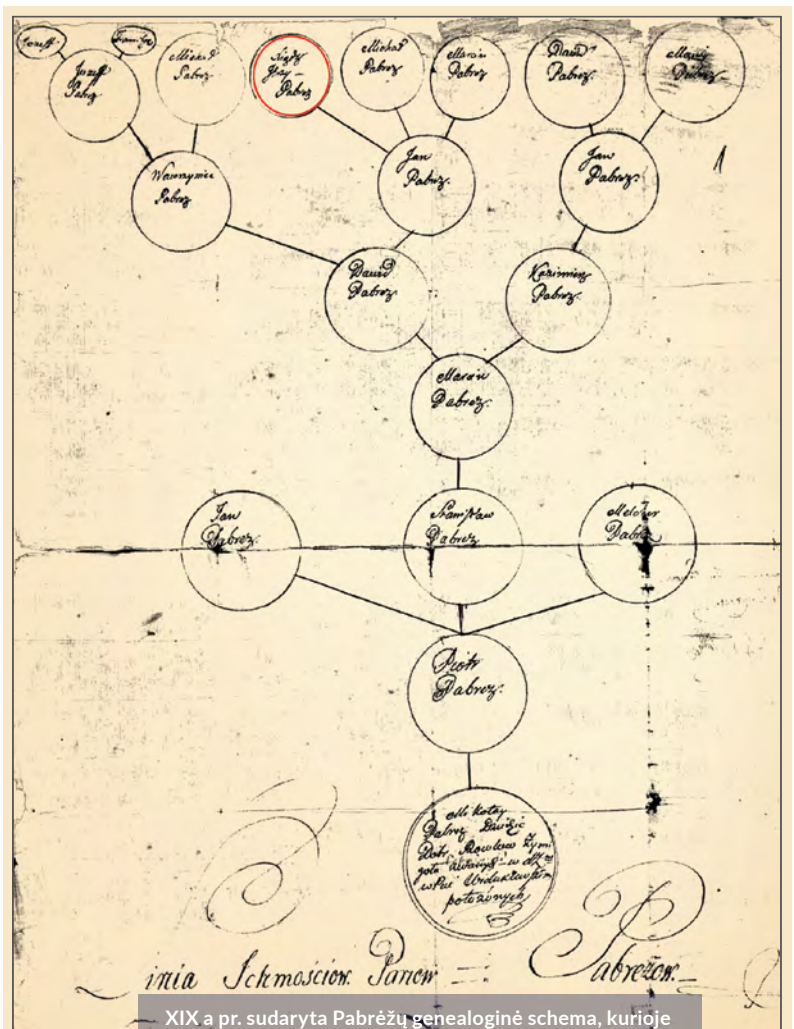

XIX a pr. sudaryta Pabrėžų genealoginė schema, kurioje įrašytas kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža: „Linia ichmościów Panów Pabrežow“ (kilmingųjų Pabrėžų linija)
– LVIA f. 391, a. 4, b. 2143, l. 1 (Vilniaus bajorų deputacijos fondas)

---

6 Hryniewiecki, Bolesław. Tentamen florae Lithuaniae, 1933, p. 3.
7 Šaulys, Kazimieras. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėžas ir jo raštai. – Draugija, 1911, nr. 53, p. 23.
8 Ramaneckienė, Irena. 2021-ieji – Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metai. Kilnus Gegužių progimnazijos siekis puoselėti tautiškumą ir istorinę atmintį. – Šiaulių naujienos, 2021, rugsėjo 28, p. 9.
9 Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža /1771–1849/. Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė: [mašinraštis], [1943]. – Kretingos Apreiškimo vienuolynas, RF-440, p. 3. Šios ir kitų citatų kalba netaisyta.

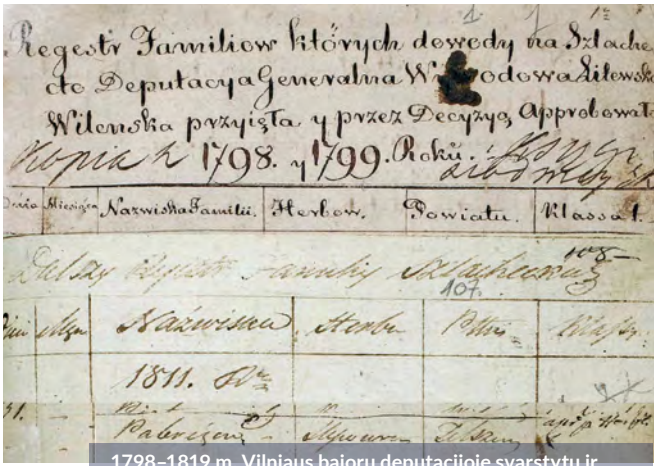

1798–1819 m. Vilniaus bajorų deputacijoje svarstytų ir patvirtintų šeimų sąrašas, kuriame minima Pabrėžų šeima iš Telšių apskrities, turinti *Ślepowron* herbą, 1811 m. liepos 31 d. gavusi bajorystės patvirtinimą
– LVIA f. 391, ap. 6, b. 7, l. 107

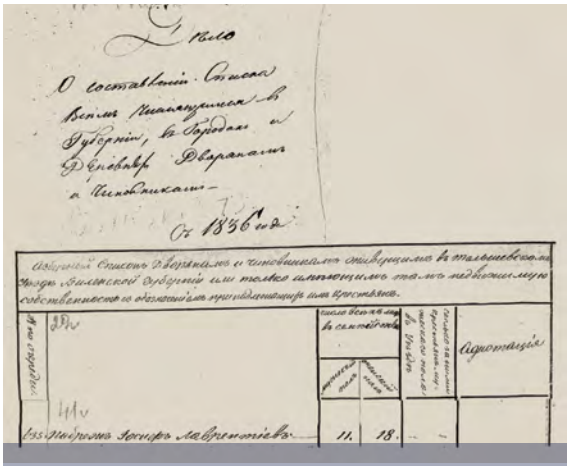

1836 m. Telšių apskrities bajorų šeimų sąrašas, kuriame nurodyta bajoriška Juozapo Pabrėžos, Lauryno sūnaus, šeima
– LVIA f. 391, ap. 6, b. 707, l. 41v.

tame tarpe ir bažnyčių XVII–XVIII amžių metrikų knygos buvo paliktos pašalinių žmonių savivalei. Aplinkinių gatvių paaugliai šią neįkainojamą istorinę medžiagą naudojo kurui. Sužinojęs apie šią NKVD daromą niekšybę mūsų istorijai, tą pačią dieną, nežiūrėdamas asmeninio pavojaus, pasikviečiau keletą butų valdytojų į talką ir nuėjome į apleistą archyvą gelbėti tai, kas dar buvo likę. Sunaikinto archyvo likučiuose pavyko rasti keliolika XVII–XVIII amžių metrikinių knygų ir didelį kiekį paskirų metrikinių lapų, išplėštų iš metrikinių knygų. Tarp išgelbėtųjų metrikų buvo ir Lenkimų parapijos gimimo metrikų registracijos knyga nuo 1704 metų“[10].

Kretingos muziejininko Donato Butkaus (1952–2018) užrašuose įrašyta, kad ši XVIII a. pirmosios pusės Lenkimų parapijos gimimo metrikų knyga perduota VUB RS[11].

2021 m. nuvykusi į VUB RS perverčiau I. Jablonskio fonde saugomą 1704–1748 m. Lenkimų RKB krikšto metrikų knygą[12]. Pastebima, kad I. Jablonskis labai rūpestingai ją saugojo. Nuo knygos vidurio, toliau į pabaigą, tikriausiai, kad pastebėję saugumiečiai nesunaikintų, vidinėse puslapių dalyse paliko tokį įrašą: „*1940–1941 m. rusų MVD iš Kretingos apskrities bažnyčių ir kitų įstaigų paėmė visus archyvus ir sudėjo Kretingos m., Kęstučio g. nr. 8, mažame mūr. name. Čia archyvai išbuvo per karą, o 1946 m. vasario mėn. VBD leido šią archyvinę medžiagą naudoti kurui, ką aplinkiniai nesąmoningi miestiečiai ir darė. Nors MVD „nematydavo“ ką daro miesto paaugliai, tačiau užėjus man į apleisto archyvo laužą pasirinkti medžiagos muziejui, prisistatė MVD majoras ir rinkti medžiagą uždraudė. Tik parodžius 19-jo a. surašytus rusiškai metrikų knygų likučius ir muziejaus darbuotojo pažymą, buvo leista, jam stebint atsirinkti rusiškai rašytų metrikų likučius, neliečiant kitokių raštų ir aplankų. Po ta priedanga buvo išgelbėti ir senųjų metrikų likučiai, kelios 17–18 a. dar nesukūrentos metrikų knygos. Padėjo Kretingos m. kom. ūkio butų valdytojai J. Statkauskas, Narbutas ir Budginas. Ši knyga nuo 1951.X.1 iki 1956.VIII.26 buvo Sibire, Krasnojarsko krašte, Plotbiščės kaime, vėliau Ačinsko mieste. Tai antrą kartą ją išgelbėjo nuo sunaikinimo, nes mano asmeninės bute likusios knygos, užrašai ir kraštotyrinė medžiaga buvo sudeginti. I. Jablonskis*“[13].

Herbas *Ślepowron*. Neteigiu, kad Pabrėžų herbas atrodė būtent taip. Tai tik herbo pavyzdys
– Vikipedija

Pagal knygos datas matome, kad joje nėra J. Pabrėžos gimimo metų įrašų. Vadinasi, knygos, kurioje buvo J. Pabrėžos ir S. Daukanto krikštų įrašai, I. Jablonskis nerado, nes ir ją taip pat būtų kruopščiai saugojęs.

Gali būti, kad nuo 1748 m. vestą Lenkimų RKB metrikų knygą pasiėmė P. Ruškys, kadangi rinko biografinę medžiagą J. A. Pabrėžos beatifikacijos bylai. Nežinia, ar 1939–1943 m. P. Ruškys metrikų knygą perdavė broliams pranciškonams kartu su parašyta J. Pabrėžos biografija. Tikriausiai neperdavė, nes biografija ir kiti svarbūs vienuolyno dokumentai buvo išgabenti į užsienį ir nuo 1947 m. saugomi Kenebunkporto Šv. Antano pranciškonų vienuolyne[14]. Dr. Irena Vaišvilaitė, JAV ištyrinėjusi J. Pabrėžos biografo kun. Viktoro Gidžiūno OFM archyvą, minėtos metrikų knygos nerado. Taip pat šios knygos nebuvo ir dėžėse su istoriniais dokumentais, kurias po 1992 m. broliai pranciškonai susigrąžino iš JAV[15]. Gali būti, kad surinktą istorinę medžiagą kartu su metrikų knyga apie 1938 m. P. Ruškys perdavė pedagogui Juozui Poviloniui (1910–1999), kuris plačiam skaitytojų ratui rašė monografiją *K. Am.*

[10] Jablonskis, Ignas. Senųjų žmonių prisiminimai apie tėvą pranciškoną Jurgį Ambrozijų Pabrėžą. – Mūsų žodis, 1991, sausio 12, p. 3.
[11] Butkus, Donatas. Jurgis Pabrėža (1771–1849), 1991. – KMMA, f. 3, b. 91, p. 37.
[12] VUB RS F199-3.
[13] Lenkimų RKB Krikšto metrikų knyga 1704–1748 m. – VUB RS F199-3, p. 55–57.
[14] Raudytė, Nijolė. Vienuolyno biblioteka. – Kretingos pranciškonų bažnyčiai 400: istorija, kultūros paveldas, žymūs asmenys. Vilnius, 2017, p. 87.
[15] Ten pat, p. 100.

Pabrėža. Gyvenimas ir darbai[16] tačiau 1950 m. saugumiečiai sudegino visus pas J. Povilonį rastus rankraščius[17].

Vis dėlto P. Ruškys padarė J. Pabrėžos krikšto metrikų nuorašą, iš kurio žinome, kad J. Pabrėža buvo pakrikštytas 1771 m. sausio 15 d. Lenkimų bažnyčioje: „*IANUARIUS Anni, 1771 D. 15 Hujus Bapt Infans n-ne Georgius L.L.P.P.G.D. Joannis Pabreža matris Roza Bawžynska. L.L. Joseph Bawžynski cum Elizabetha Pabrežowna Stephan Pruszynski asistens Infans de Wecze Par Lenkimens*“[18] (1771 m. sausio 15 d. pakrikštytas kūdikis, vardu Jurgis, teisėtų tėvų[19] bajorų[20] – Jono[21] Pabrėžos, Rožės Baužinskaitės. Krikštatėviai[22] Juozapas Baužinskas su Elžbieta Pabrėžaite, asistentas Steponas Prušinskis. Kūdikis iš Večių kaimo Lenkimų parapijos).

XIX a. pab. ir tarpukariu apie J. A. Pabrėžos bajorišką kilmę buvo rašoma kaip apie savaime suprantamą ir klausimų nekeliantį dalyką[23], o jau sovietmečiu – kaip apie pasiturinčio valstiečio norą suklastoti krikšto metrikus ir tokiu būdu išleisti vaiką į mokslus[24]. Peršasi mintis, kad sovietmečio ideologija darė įtaką ir biografų mintims bei išvadoms, tad J. A. Pabrėžą buvo bandoma pavaizduoti kaip mokslininką, nesuprastą savo laikmečio klerikalų, valstiečio sūnų, kuris *„ryžosi padėskurstančiai, dvarponių užguitai liaudžiai*[25]“. Apie tai užsimena ir V. Gidžiūnas OFM (1912–1984): *„šiuo metu juo susidomėjo, kaip mokslininku ir liaudies gydytoju ir komunistai, kurie nežiūrint to, kad jis buvo kunigas, vienuolis ir švento gyvenimo vyras, stengiasi jį pastatyti savo ideologijos šviesoje*[26]“.

Kultūros istorikas Vaclovas Biržiška[27] (1884–1956), o juo sekdami ir kiti publikacijų autoriai teigia, kad Skuodo apylinkės heraldika nuo XVII a. nežino bajorų Pabrėžų. Dėl to spėjama, kad J. Pabrėža, kaip ir jo kaimynai S. Daukantas (1793–1864) ir Motiejus Kazimieras Valančius (1801–1875), tik prieš įstodamas į Vyriausiąją Lietuvos mokyklą Vilniuje, išsirūpino krikšto metrikus su kilmės įrašu „GD“[28] (lot. *generosus dominus* –

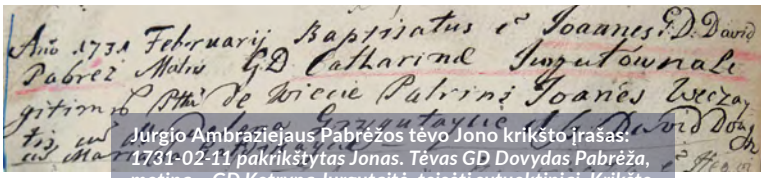

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos tėvo Jono krikšto įrašas: *1731-02-11 pakrikštytas Jonas. Tėvas GD Dovydas Pabrėža, motina – GD Kotryna Jurgutaitė, teisėti sutuoktiniai. Krikšto tėvai Jonas Večaitis su Magdalena Grigutaite, Dovydas [...] su Marijona Galdikaite.*
Lenkimų RKB Krikšto metrikų knyga, 1704–1748 m. – VUB RS F199-3, p. 44v.

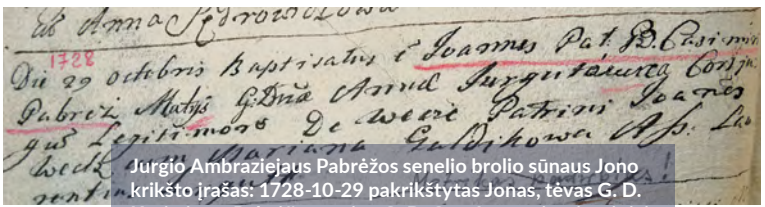

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos senelio brolio sūnaus Jono krikšto įrašas: 1728-10-29 pakrikštytas Jonas, tėvas G. D. Kazimieras Pabrėža, motina G. D. Ona Jurgutaitytė, teisėti sutuoktiniai iš Večių. Krikšto tėvai Jonas Wedz su Marijona Galdikiene. P.S. Metrikų knygoje Pabrėžas pabraukė ir savo komentarus paprastu pieštuku įrašė Ignas Jablonskis. Jis tikėjo, kad tai yra J. A. Pabrėžos tėvo krikšto metrikai ir tuo remdamasis padarė išvadą, kad metrikai padirbti, pripaišant bajorystės luomą, kad J. Pabrėža galėtų mokytis aukštojoje mokykloje. Lenkimų RKB Krikšto metrikų knyga, 1704–1748 m.
– VUB RS F199-3, p. 38v.

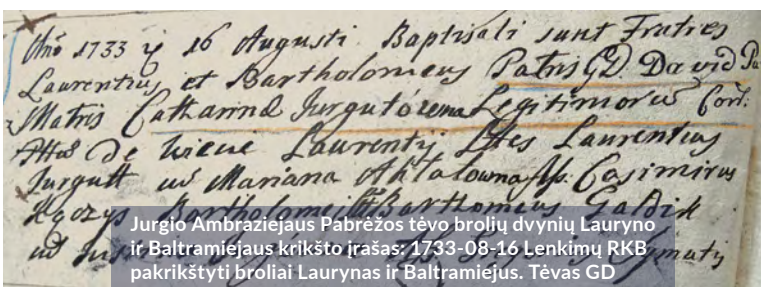

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos tėvo brolių dvynių Lauryno ir Baltramiejaus krikšto įrašas: 1733-08-16 Lenkimų RKB pakrikštyti broliai Laurynas ir Baltramiejus. Tėvas GD Dovydas Pabrėža. Motina Kotryna Jurgutaitytė teisėti sutuoktiniai. Lauryno krikštatėviai Laurynas Jurgutis ir Marijona Aktalova, Kazimieras Kiozys. Baltramiejaus krikštatėviai Baltramiejus Galdikas ir Justina Jurgienė, Jurgis Simutis. Lenkimų RKB Krikšto metrikų knyga, 1704–1748 m.
– VUB RS F199-3, p. 50v.

---

[16] Povilonis, Juozas. K. Ambrozijaus Pabrėžos pamokslų stilius. 90 metų mirties sukakčiai. – Dienovidis, 1939, nr. 3, p. 122; Mozūraitis, Matas. Jurgis-Ambroziejus Pabrėža. – Žemaičių žemė, 1943, rugsėjo 18, p. 2.
[17] Povilonis, Juozas. Vienas iškiliausių žemaičių. – Naujasis židinys, 1991, nr. 1, p. 22; Kanarskas, Julius. Kunigą ir mokslininką Jurgį Ambraziejų Pabrėžą prisimenant. – Švyturys, 1996, kovo 23, p. 6.
[18] Gimimo metrikos Nr. 7 nuorašas. – Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža /1771–1849/. Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė: [mašinraštis], [1943]. – Kretingos Apreiškimo vienuolynas, RF-440, p. 3.
[19] Santuokos sakramentą priėmusių: L.L. – legitimorum – teisėtų; P.P. – parentum – tėvų.
[20] G.D. – generosus dominus – kilmingieji arba bajorai.
[21] Prieš tėvo vardą trūksta vienos raidės P arba žodžio Patris (tėvas), kuris turi eiti po PP arba po GD.
[22] L.L. – Levantes – krikštatėviai.
[23] D. [Janušis, Feliksas]. Kun. Jurgis Ambrožiejus Pabrėža ir jo raštai (1771–1849). – Varpas, 1898, nr. 4, p. 61; Kurklinskis, K. Kun. Jurgis Ambrožiejus Pabrieža ir jo raštai. – Dirva, 1900, nr. 14, p. 5; Šaulys, Kazimieras. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėžas ir jo raštai. – Draugija, 1911, nr. 53, p. 2; Hryniewiecki, Bolesław. Ksądz Jerzy Pabrež (O. Ambroży), zasłużony badacz flory Żmudzi. – Wszechświat, 1914, sausio 18, nr. 3, p. 34; Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus Žemaičių floristas (1771–1849). – Švietimo darbas, 1925, nr. 8, p. 833.
[24] Biržška, Vaclovas. Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža. – Aidai, 1950, nr. 2, p. 70.
[25] Kanopka, Eduardas. Jurgis Pabrėža – garsus Žemaitijos gydytojas, įžymus gamtininkas, pirmasis Lietuvos farmakognostas. – Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Medicina, 1970, t. 12, p. 37.
[26] Gidžiūnas, Viktoras. Tėvas Jurgis Ambroziejus Pabrėža (1771 – 1849). – Ateitis, 1962, nr. 2, p. 47.
[27] Biržiška, Vaclovas. Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža. – Aidai, 1950, nr. 2, p. 70.
[28] Ten pat; Biržiška, Vaclovas. Jurgis Ambraziejus Pabrėža. – Aleksandrynas. Chicago, 1963, p. 306; Jablonskis, Ignas. Pirmasis Lietuvos botanikas. Jurgio Pabrėžos 200-jį gimtadienį minint. – Mūsų žodis, 1971, sausio 4, p. 3; Stropus, S. Įžymusis žemaičių mokslininkas. – Švyturys, 1971, sausio 14, p. 3.

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos gimtinės namas, Večių k., Skuodo r. (likimo ironiją, kad J. Pabrėžos gimtoji sodyba buvo nugriauta apie 1971 m., t. y. pasitinkant 200-ąsias Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos gimimo metines)

Albino Kardoko nuotrauka, 1963 m. – Kretingos muziejus, IF-6048/6

kilmingieji), mat tuomet aukštojo mokslo galėjo siekti tik bajorų vaikai[29]. Net V. Gidžiūnas OFM monografijoje teigia, kad Jurgio tėvas buvo ūkininkas, „*laisvas nuo baudžiavos, bet vargu ar savo kilme buvo bajoras*“[30] (tai gana keista, nes 1962 m. JAV spaudoje V. Gidžiūnas OFM rašė: „*Jo tėvai greičiausiai buvo bajorai, nes jis reikalui esant pasirašinėjo bajoru*[31]“). Artėjant Lietuvos nepriklausomybei publikacijose vėl atsiranda minčių, kad J. Pabrėža gimė smulkių bajorų šeimoje[32].

J. Pabrėžai dar gyvam esant, M. Valančius rašė, kad „*tėvai jo, kaipo bajorai, norėdami lig laiku prašveisti sūnų savą, dar jaunitelį nuvežė Kretingon, kame tuokart buvo gan gera mokslinyčia*“[33]. Neturėtume abejoti vyskupo žodžių teisingumu.

Botanikas Boleslovas Hryneveckis (1875–1963) mano, kad būtent bajoriška kilmė J. Pabrėžai suteikė galimybę siekti mokslo[34].

Rimtas liudijimas yra paties J. Pabrėžos pasiryžimas nesigirti savo kilme[35] – jeigu būtų buvęs valstiečių luomo, net mintis nekiltų apie tokį pasiryžimą. Skaitant J. Pabrėžos sau pačiam rašytus dvasinio tobulėjimo pasiryžimus, matome, kad jis buvo sau nepaprastai griežtas, teisingas ir sąžiningas. Kažin ar tokios moralės žmogus būtų sutikęs klastoti dokumentus bažnytinėse knygose.

Ankstyviausiuose šaltiniuose apie J. A. Pabrėžą rašoma: „*kilimo buvo bajorų herbo Ślepowron*“[36] (*Bujno, Bujny, liet. naktikovas, lėlys, juodvarnis*). Lenkų bajorijos herbynai *Ślepowron* herbo giminių sąraše pateikia ir Pabrez, Pabreža pavardes[37].

Ślepowron herbo skydo mėlyname lauke vaizduojamas į kairę pusę skristi pasiruošęs juodas varnas su aukso žiedu snape, stovintis ant auksinio kavalieriaus kryžiaus, besiremiančio į sidabrinės pasagos petį. Virš skydo – riterio šalmas su karūna, ant kurios atkartota heraldinė figūra – juodas varnas su aukso žiedu snape. Ankstyviausias herbo paminėjimas – 1352 m. Lenkiškas pavadinimas leidžia manyti, kad herbe turėtų būti paukštis iš garnių šeimos – paprastasis naktinis garnys, o herbe matome varno figūrą. Heroldas Bartošas Paprockis (~1540–1614) mano, kad *Ślepowron* herbo pavadinimas kilęs iš vietovės „Ślepowrony“, priklausiusios Korvin-Piotrovskių šeimai, kurios herbas buvo jungtinis sutuoktinių Korvinų herbo *Korwin* ir Piotrovskių herbo *Pobóg* herbas[38]. Tokiu būdu varnas (lot. *Corvus corax*) tapo Ślepowrony vietovės savininkų Korvin-Piotrovskių jungtinio herbo figūra.

Šioje vietoje galima įterpti dar vieną mįslę – kas siejo J. A. Pabrėžą su kunigu, teologijos daktaru, kalbininku, vertėju Kalikstu Korvin Kasakauskiu (Kosakovskiu) (~1792–1866). J. A. Pabrėžos ir K. Kasakauskio giminės turi tą patį herbą – *Ślepowron*. Kun. K. Kasakauskis 1818 m. gavo kunigystės šventimus ir iki 1825 m. vikaravo Salantuose. Žvelgdami į išlikusių pamokslų datas, matome, kad tuo metu J. A. Pabrėža

[29] Gidžiūnas, Viktoras. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849). Roma, 1993, p. 5.
[30] Ten pat, p. 3.
[31] Gidžiūnas, Viktoras. Tėvas Jurgis Ambroziejus Pabrėža (1771–1849). – Ateitis, 1962, nr. 2, p. 47.
[32] Vaškienė, E. Jurgis Pabrėža (1771–1849). – Skuodas, 1985, p. 1; Mūsų švyturiai. Vilnius, 1992, p. 210.
[33] Valančius, Motiejus. Raštai, t. 6. Vilnius, 2013, p. 413.
[34] Hryniewiecki, Bolesław. Tentamen florae Lithuaniae, 1933, p. 4.
[35] Kiti ryžtai, daryti 1800 m. – Gidžiūnas, Viktoras. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849). Roma, 1993, p. 236.
[36] D. [Janušis, Feliksas]. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėža ir jo raštai. (1771–1849). – Varpas, 1898, nr. 4, p. 61; Kun. Jurgis Ambrožiejus Pabrieža ir jo raštai. – Dirva, 1900, nr. 14, p. 5; Šaulys, Kazimieras. Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėžas ir jo raštai. – Draugija, 1911, nr. 53, p. 23; Hryniewiecki, Bolesław. Ksądz Jerzy Pabrež (O. Ambroży), zasłużony badacz flory Żmudzi. – Wszechświat, 1914, sausio 18, nr. 3, p. 34; Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus Žemaičių floristas (1771–1849). – Švietimo darbas, 1925, p. 832; Ruškys, Petras. Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža /1771–1849/. Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė: [mašinraštis], [1943]. – Kretingos Apreiškimo vienuolynas, RF-440, p. 3.
[37] Uruski, Seweryn. Rodzina. Herbarz shlachty Polskiej, t. XIII, 1916, p. 150; Gajl, Tadeusz. Herbarz polski od średniowiecza do XX wieku. Gdańsk: L&L, 2007, p. 485.
[38] Herby rycerstwa polskiego przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane r. p. 1584. Wyd. Kazimierz Józef Turowski, 1858, p. 404; Niesiecki, Kasper. Herbarz polski. Wyd. Jan Nepomucen Bobrowicz, 1841, p. 397–399.

ne kartą lankėsi ir pamokslavo Salantuose[39]. Vieno pamokslo antraštėje kun. Ambraziejus įrašė „*Sakits par Jomilesta Konyga Kosakauski Paprabaszczò Salątu, łaykó 40. Adynu Atposku Sąłątusy Metusy 1823 ónt Sekmyniu*“[40]. J. A. Pabrėžos asmeninėje bibliotekoje yra išlikę trys knygos su K. Kasakauskio nuosavybės ženklais. Įdomu, kad viena iš knygų – *Volter. Między Prorokami czyli dzieło o Fanatyzmie w ięziku rewolu=ciynim, albo prześladowaniu wznieconym od Barbarzyncow*[41] – carinės valdžios buvo įtraukta į draudžiamų knygų sąrašą. Šios knygos titulinio puslapio apačioje yra juodo rašalo antspaudas: „*Xiądz Kossakowski*“, o priešlapyje – įrašas: „*Ex Libris / Ambrosii Pabreż.* / [constat] *flo*[renis] *Pol*[onicis] 3. *aſs*[ibus]. *10*“. Valdžios draudžiamą literatūrą K. Kasakauskis galėjo perduoti tik labai patikimam žmogui ar giminaičiui[42].

Trumpas istorinis rakursas: žemaičiuose visuomenė buvo kiek kitokia, negu kitose Lietuvos dalyse – čia bajorijos buvo labai daug, bet ji daugiausia buvo neturtinga, tebekalbanti žemaitiškai, o nuo valstiečių skyrėsi tik tuo, kad turėjo politines teises ir galėjo užimti valstybines vietas[43]. Pagal 1795 m. gyventojų surašymą smulkieji žemvaldžiai ir činšiniai bajorai sudarė gausiausią bajorijos sluoksnį. Žemesnysis – činšinių ir tarnybinių bajorų sluoksnis kėlė pakankamai rimtą grėsmę socialinių santykių stabilumui: nemokėjo mokesčių, nėjo rekruto prievolės, nepriklausė jokiai organizuotai bendruomenei ir nepakluso įstatymams[44].

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (LDK) bajorystės ir genealoginių medžių patvirtinimo dokumentų praktiškai nebuvo. Pakakdavo garbės žodžio ir liudytojo seimelyje. Bajorystės, kaip privilegijuotos luominės institucijos, juridinius įteisinimo pamatus sukūrė imperatorė Jekaterina II, nes XVIII a. Rusijoje taip pat susiformavo kilmės požiūriu įvairialypis paveldimų, išsitarnavusių, asmeninių bajorų sluoksnis, kurio teisė priklausyti luomui dažnai nebuvo pagrįsta dokumentais. 1785 m. *Malonės raštas bajorams* paskelbė privalomą bajorų registraciją[45]. Kilmės dokumentams

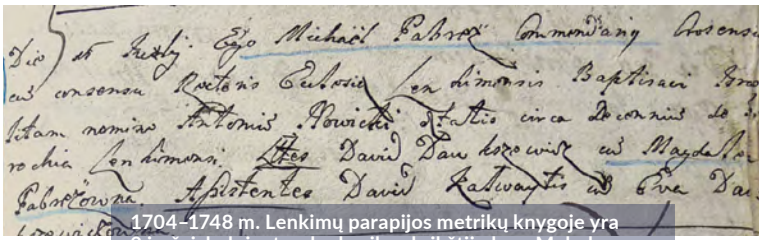

1704–1748 m. Lenkimų parapijos metrikų knygoje yra 2 įrašai, bylojantys, kad vaikus krikštijo kun. Mykolas Pabrėža: 1743-07-15 Lenkimų RKB: *Aš, Mykolas Pabrėža, Kražių kamendorius (vikaras), su Lenkimų bažnyčios rektoriaus leidimu pakrikštijau žydų tikėjimo Antaną Novickį, maždaug dešimties metų, iš Lenkimų parapijos. Krikšto tėvai: Dovydas Daukševičius su Magdalena Pabrėžaite. Asistentai: Dovydas Kalvaitis su Eva Daukševičiūte*
– VUB RS F199-3 p. 69.

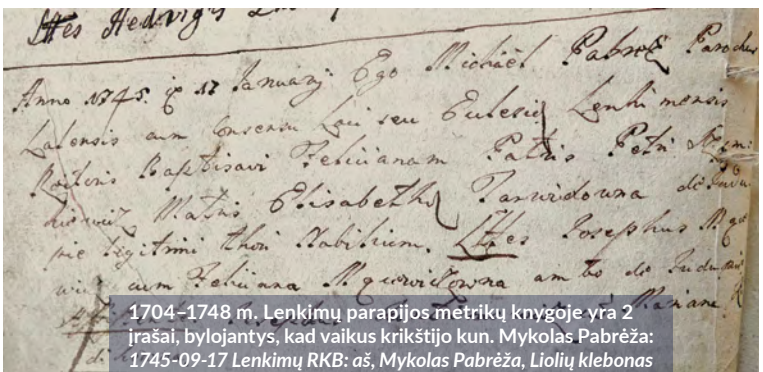

1704–1748 m. Lenkimų parapijos metrikų knygoje yra 2 įrašai, bylojantys, kad vaikus krikštijo kun. Mykolas Pabrėža: *1745-09-17 Lenkimų RKB: aš, Mykolas Pabrėža, Liolių klebonas su vietos, kitaip tariant, Lenkimų bažnyčios, rektoriaus leidimu pakrikštijau Felicijoną, gimusią ne santuokoje kilmingiems tėvams Petrui Šimkevičiui ir Elžbietai Tarvydaitei iš Juodupio*
– VUB RS F199-3 p. 72v.

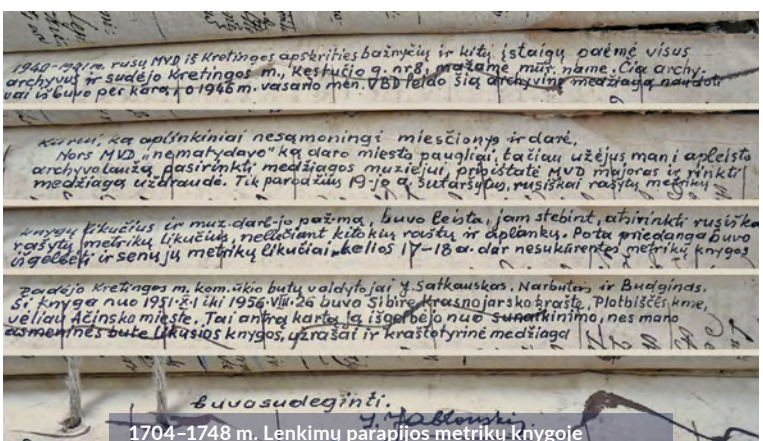

1704–1748 m. Lenkimų parapijos metrikų knygoje 54–58 puslapių vidinėse paraštėse Ignas Jablonskis surašė šios knygos išsaugojimo istoriją
– VUB RS F199-3, p. 54–58

[39] 1823 m. – 3 pamokslai, 1825 m. – 1 pamokslas. – Gidžiūnas, Viktoras. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849). Roma, 1993, p. 284.
[40] Pamokslai vairingose materijose, sakyti Ambroziejaus Pabrėžos. Vilnius, 2020, p. 593.
[41] KAVB R52496.
[42] Informaciją ir pasvarstymus pateikė Nijolė Raudytė, 2021, rugpjūčio 31 d.
[43] Šapoka, Adolfas. Lietuvos istorija. Kaunas, 1936, p. 455.
[44] Truska, Liudas. XVIII a. pabaigos Lietuvos bajorija (skaičius ir sudėtis). – Lietuvos istorijos metraštis, 1992 m. Vilnius, 1994, p. 16–20; Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų luomo deklasacijos procesas: kilmės įrodymai (XVIII a. pab. – XIX a. 7 dešimtmetis). – Lietuvos istorijos metraštis, 2001, nr. 2, p. 87.
[45] Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų luomo deklasacijos procesas: kilmės įrodymai (XVIII a. pab. – XIX a. 7 dešimtmetis). – Lietuvos istorijos metraštis, 2001, nr. 2, p. 92; Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmoje pusėje. Vilnius, 2003, p. 159.

Brolis Bernardas Belickas OFM prie stogastulpio, žyminčio Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos tėviškės vietą Večių kaime (Skuodo r.). Užrašai: *„Jurgio Pabrėžos (1771–1849) gimtinė. Čia – Večių kaimas, Pabrėžų ūkio sodybvietė. Mename savo didįjį gamtininką, vienuolį“*. Aut. Liudas ir Petras Brazauskai, 1996 m.

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m.

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos kapo koplyčia Vėlinių ir Visų Šventųjų dienomis

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2014 m.

tikrinti ir bajorystės pagrįstumui nustatyti buvo įsteigti bajorų deputatų susirinkimai[46]. Lietuvos gubernijose bajorų deputatų susirinkimai, čia vadinti *bajorų deputacijomis*, pradėjo veikti netrukus po LDK padalijimų, Vilniuje – 1797 m.[47]

Kadangi J. Pabrėža Vyriausioje LDK mokykloje Vilniuje studijavo nuo 1792 m., Varnių seminarijoje – nuo 1794 m., matome, kad Lietuvos teritorijoje tuo metu reikalavimo privalomai įrodyti bajorystę dar nebuvo, vadinasi, nebuvo prasmės ir ją „išsipirkti“ bei daryti prierašus tėvo krikšto metrikuose, kaip kad bandoma įrodyti sovietmečio publikacijose. M. Valančius ir S. Daukantas buvo daug jaunesni už J. Pabrėžą, tad jų tėvai jau privalėjo įrodyti savo bajorišką kilmę.

Minėta V. Biržiškos mintis, kad Skuodo apylinkės heraldika nuo XVII a. nežino bajorų Pabrėžų, yra teisinga tik iš dalies. Ankstesniame istoriniame intarpe jau minėta, kad iki 1797 m., t. y. net iki XVIII a. pab., Lietuvoje nereikėjo dokumentais įrodyti bajorystės. O nuo XIX a. pr. Pabrėžų bajoriška kilmė jau yra patvirtinta: 1798–1819 m. Vilniaus bajorų deputacijoje svarstytų ir patvirtintų šeimų sąraše yra Pabrėžų šeima iš Telšių apskrities, turinti *Ślepowron* herbą, 1811 m. liepos 31 d. gavusi bajorystės patvirtinimą[48]. Deja, sąraše prie pavardės nepaminėti vardai. Tačiau tą patį faktą cituoja ir protėvių asmenų vardais papildo lenkų heroldas Severinas Uruskis (1817–1890): *„Pabrez h. Ślepowron. Piotr, syn Mikołaja, zapisany do ksiąg szlachty gub. Kowienskiej 1811 r.“*[49] (Pabrėža, herbas *Ślepowron*. Petras, Mikalojaus sūnus, įrašytas į Kauno gubernijos bajorijos knygas 1811 m.).

LVIA Vilniaus bajorų deputacijos fonde yra Pabrėžų giminės schema *„Linia ichmościów Panów Pabrežow“*[50] (kilmingųjų Pabrėžų linija). Nors išlikusi tik schema, be jokių papildomų dokumentų ar išvadų, tačiau iš aukščiau išvardytų faktų galima sudėlioti visumą.

Šioje schemoje pažymėtas ir kunigas J. Pabrėža, o prie medžio šaknies Mikalojaus Pabrėžos parašyta: *„Mikołaj Pabreż Dziedzic Dóbr Rowdowo–Żymigoła zwanych – w Księstwie Żmudzkim w Powiecie Widuklewskim położonych“* (Mikalojus Pabrėža Raudės-Žemygalos[51] dvaro tėvūnas[52] Žemaičių kunigaikštystės Viduklės paviete). M. Pabrėža galėjo gyventi apie XVII a. pab., ir būtent jį herbyne mini S. Uruskis.

Ši schema niekaip negalėjo būti sudaryta J. Pabrėžai stojant į Vilniaus universitetą, nes joje prie J. Pabrėžos įrašyta *„Xiądz“* – kunigas, o juk stodamas į universitetą ar vėliau į seminariją, kunigu jis dar nebuvo.

Kadangi schemoje jauniausi asmenys yra du vyriausi Lauryno Pabrėžos sūnaus Juozapo sūnūs Juozapas ir Pranciškus, galime spėti, kad schema gali būti sudaryta 1798–1802 m., kadangi 1803 m. gimęs sūnus Kazimieras ir kiti vėliau gimusieji į ją neįtraukti. Užuomina į giminės bajoriškos kilmės schemos sudarymo datą gali būti J. A. Pabrėžos 1800 m. padarytas pasiryžimas niekados nesigirti savo kilme. Akivaizdu, kad tėvas Ambraziejus žinojo apie savo pusbrolio Juozapo pastangas įsibajorinti,

[46] Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmoje pusėje. Vilnius, 2003, p. 159.
[47] Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų luomo deklasacijos procesas: kilmės įrodymai (XVIII a. pab. – XIX a. 7 dešimtmetis). – Lietuvos istorijos metraštis, 2001, nr. 2, p. 93.
[48] LVIA, f. 391, ap. 6, b. 7, l. 107.
[49] Uruski, Seweryn. Rodzina. Herbarz shlachty Polskiej, t. XIII, 1916, p. 150.
[50] LVIA, f. 391, ap. 4, b. 2143, lap. 1.
[51] arba Pakražantės.
[52] paveldėtojas.

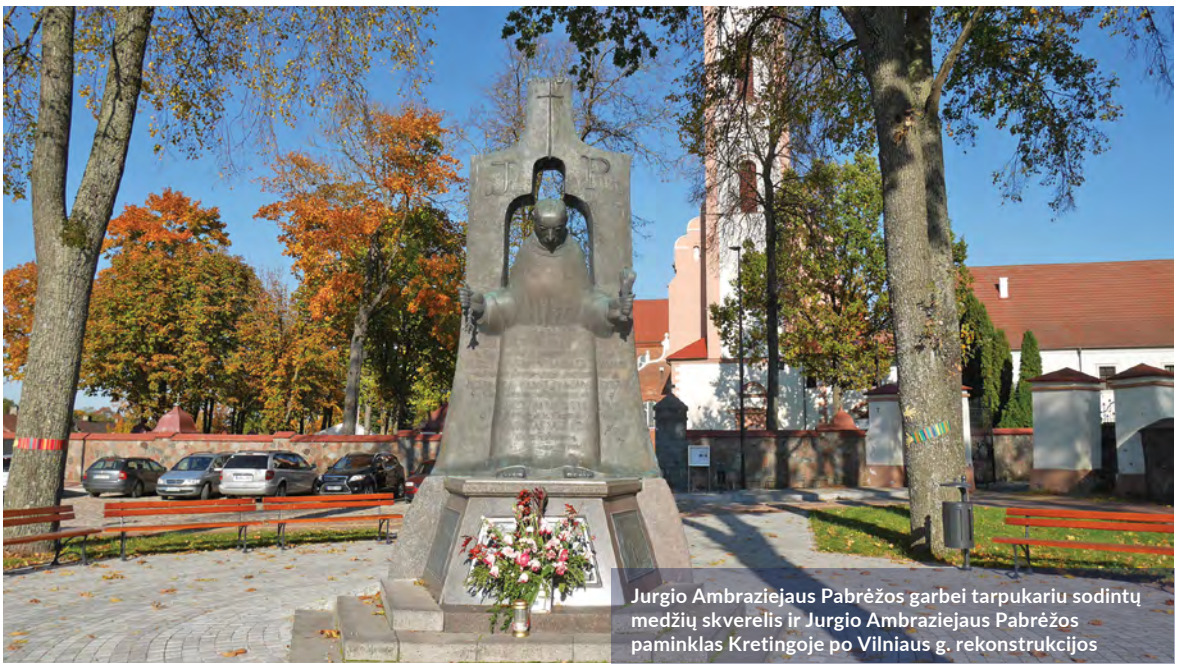

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos garbei tarpukariu sodintų medžių skverelis ir Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos paminklas Kretingoje po Vilniaus g. rekonstrukcijos

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m.

tad gali būti, kad bajorystės įrodymais imta rūpintis 1800 m., ir būtent tuomet J. A. Pabrėža sau pačiam pabrėžia nusižeminimo svarbą: *„Rūpinkis visur ir visada pagal Šv. Dvasios nurodymą nusižeminti“, „nusižeminti širdyje, mintyse, žodžiuose, visais darbais. Niekados nesigirti nei savo kilme, nei savo protu, nei gabumais, nei turtu“, „savo luomo prakilnumo ir užimamos vietos bei pajamų puikybei nenaudoti, vengiant brangių rūbų bei kitų dalykų“, „tuščios garbės, kuri kaip kirminas veržiasi į mūsų širdį, saugotis“*[53].

1836 m. Telšių apskrities bajorų šeimų sąrašuose yra nurodyta bajoriška Juozapo Pabrėžos, Lauryno sūnaus, šeima[54]. Greičiausiai ši šeima ir yra ankščiau minėta šeima, 1811 m. pasitvirtinusi bajorystę.

Kretingos pranciškonams ir Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai skirta ekspozicija Kretingos muziejuje

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m.

Kodėl archyvuose nerasta daugiau Pabrėžų bajorišką kilmę įrodančių dokumentų? Nuo XVIII a. pab. valdžia primygtinai reikalavo pildyti genealogijos knygas, tačiau jas rašyti nesisekė iki pat XIX a. 4-ojo dešimtmečio pradžios. Bajorų deputacijos teisinosi tuo, kad tik nedidelį skaičių jų pripažintų giminių galutinai patvirtino Heroldija, todėl bajorų apskaitai apskričių maršalai sudarinėjo įvairius sąrašus, o ne nustatytas knygas. Tačiau ir tie sąrašai buvo nepilni[55]. Gali būti, kad Pabrėžų byla, kaip ir daugelis kitų, buvo persiųsta Sankt Peterburgo Heroldijos departamentui, tad paieškas tęsti reikėtų Sankt Peterburgo archyvuose.

Giminėms, kurias patvirtindavo kilmingomis, bajorų deputacijos įteikdavo bajorystės išvadų raštų kopijas, detalią tiesioginės vyriškosios linijos giminės genealogijos schemą, ją pagrindžiančių dokumentų sąrašą, išvadą apie giminės pripažinimą bajorais ir nutarimą, į kurią genealogijos knygos dalį giminė turi būti įrašyta. Bajorų deputacijos atskirai netvirtino heraldikos, o į bajorystės išvadų raštus įtraukdavo tuos herbus, kuriuos nurodydavo patys bajorai. Įrodymui pateiktų dokumentų deputacijos nesaugojo, juos grąžindavo savininkams[56].

XIX a. pr. bajorystei patvirtinti pakako dvylikos kitų bajorų liudijimų ir krikšto metrikais įrodytos tiesioginės giminystės. Tik po 1812 m. Napoleono žygio ir ypač po 1830 m. sukilimo tvarka buvo sugriežtinta ir reikalauta pateikti nuosavybės dokumentus, pirkimo–pardavimo, paveldėjimo aktus ir pan.

Kai šeima įrodydavo savo bajorišką kilmę, tų parapijų, kuriose buvo krikštyti giminės schemoje nurodyti

[53] Kiti ryžtai, daryti 1800 m. – Gidžiūnas, Viktoras. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849). Roma, 1993, p. 236.
[54] LVIA, f. 391, ap. 6, b. 707, lap. 41v.
[55] Bairašauskaitė, Tamara. Lietuvos bajorų savivalda XIX a. pirmoje pusėje. Vilnius, 2003, p. 164.
[56] Ten pat.

Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai skirta paroda Kretingos muziejuje

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m.

asmenys, klebonams būdavo išsiunčiami raštai su nurodymu krikšto metrikų knygose šių asmenų krikšto įrašuose prirašyti kilmės luomo raides „GD“.

Vadinasi, pataisymai Pabrėžų giminės metrikų įrašuose galėjo būti padaryti tik apie 1811 m., kai Juozapo Pabrėžos šeima įrodė savo bajorišką kilmę. Tuo metu J. Pabrėža jau seniai buvo baigęs mokslus ir kunigavo Žemaitijos parapijose. Jam šių taisymų tikrai nebereikėjo.

Tirdami Pabrėžų giminės genealogiją matome, kad įvairių parapijų Pabrėžų metrikiniai įrašai tikrai taisyti iki 1811 m., vėlesni įrašai jau buvo nuosekliai rašomi su bajoriškos kilmės raidėmis „GD“.

Taigi, visiškai atkrenta versija apie kilmės duomenų klastojimą J. Pabrėžos tėvo Jono krikšto metrikuose tam, kad sūnus galėtų siekti mokslo. Bažnyčių metrikų knygose prie Pabrėžų pavardės prierašai „GD“ atsirado daug vėliau, ir tai – natūralus istorinis procesas.

I. Jablonskis rašė: *„18 a. gale ir 19 a. pradžioje studijuoti aukštojoje mokykloje ir mokytis kunigų seminarijoje galėjo tik bajorų vaikai. Kiek prakutę baudžiaviniai valstiečiai, norėdami savo vaikus bent kiek daugiau pamokyti, pirma turėjo įrodyti savo bajorišką kilmę. Ne be tam tikro atlyginimo, tokį bajoriškos kilmės „įrodymą“ iš Lenkimų parapijos klebono gavo ir Jurgio Pabrėžos tėvai. Taip Lenkimų parapijos gimimo metrikų knygoje atsirado trys ištaisyti metrikai. Taisomi buvo J. Pabrėžos tėvų gimimo metrikai. Keblumų sudarė tai, kad tuo metu Večių kaime gyveno trys Pabrėžų šeimos. Dvejose iš jų augo sūnūs Jonai, t. y. galimi būsimieji J. Pabrėžos tėvai. Abiejų Jonų motinos buvo Jurgutaitės, viena Ona, kita Kotryna. Praėjus 60 m. nuo Jurgio Pabrėžos tėvo gimimo, sunku buvo nustatyti, kuris iš Jonų buvo Jurgio tėvas, tai buvo ištaisyti abiejų šeimų berniukų gimimo metrikai“*[57].

Jau išsamiai paaiškinau, kodėl buvo taisomi metrikiniai įrašai. Taip pat manau, kad jei Jurgio tėvas – Jonas Pabrėža – būtų prašęs suklastoti savo gimimo įrašą, jis tikrai būtų žinojęs, kas yra jo tėvai ir kurį tiksliai įrašą taisyti. O vien tik berniukų gimimo metrikai buvo taisomi dėlto, kad giminės medžiai buvo sudaromi pagal vyriškąją liniją. Moterys į giminės schemas būdavo įtraukiamos labai retai.

1704–1748 m. Lenkimų RKB krikštų knygoje I. Jablonskis rūpestingai pabraukė visų joje minėtų Pabrėžų pavardes. Trys įrašai tikrai taisyti juodu tušu: 1728 m. spalio 29 d. Kazimiero Pabrėžos sūnaus Jono, 1731 m. vasario 11 d. Dovydo Pabrėžos sūnaus Jono ir 1733 m. rugpjūčio 16 d. Dovydo Pabrėžos sūnų dvynių Lauryno ir Baltramiejaus. Ankščiau minėtoje genealoginėje Pabrėžų giminės schemoje matome abu Jonus ir vieną iš dvynių – Lauryną, jų tėvus ir protėvius, vadinasi, visa giminė buvo įtraukta į bajorų sąrašus, todėl ir visi krikšto metrikai knygose teisėtai papildyti „GD“ raidėmis.

Matydamas metrikų ištaisymo faktą, I. Jablonskis daro išvadą, kad *„reikalingumas taisyti tėvų gimimo metrikus įrodo Jurgį Pabrėžą kilus iš valstiečių“*[58]. Nemanau,

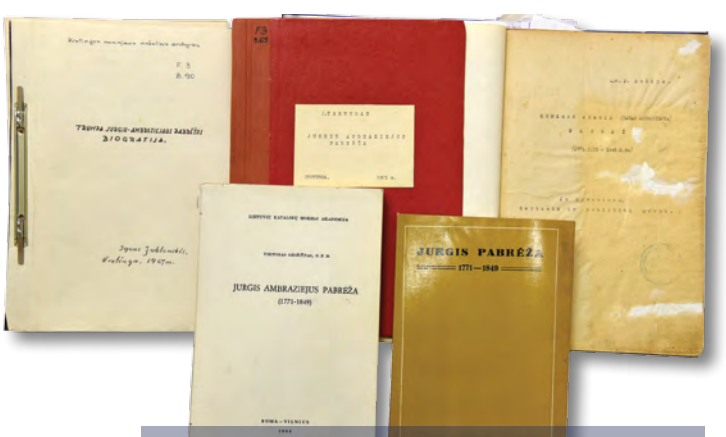

Pagrindiniai šaltiniai apie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos biografiją

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m.

[57] Jablonskis, Ignas. Trumpa Jurgio-Ambroziejaus Pabrėžos biografija, 1967. – KMMA, f. 3, b. 90, p. 2.
[58] Ten pat, p. 3.

kad vien metrikų ištaisymo faktas įrodo kilimą iš valstiečių, o ankščiau išvardijau šią mintį pagrindžiančius istorinius argumentus.

Beje, Pabrėžų giminėje buvo dar bent trys dvasininkai: 1743 ir 1745 m. Lenkimų RKB du kūdikius krikštijo kunigas Mykolas Pabrėža, kuris 1739 m. birželio 16 d. vyskupo Juozapato Mykolo Karpio buvo įšventintas į kunigus, nuo 1743 m. iki mirties buvo Liolių klebonas, 1768 m. pastatė išlikusią iki šiol medinę Liolių bažnyčią, mirė iki 1772 m. spalio 16 d.[59]; Inocentas Pabrėža – gimė apie 1728 m. Skuodo parapijoje, studijavo Vilniaus senosios regulos karmelitų naujokyne prie Šv. Jurgio bažnyčios, išstojo 1761–1762 m.[60]; vienuolis pranciškonas buvo ir J. A. Pabrėžos dėdė Baltramiejus (vienuolyne pasirinkęs Aleksandro vardą), kuris mirė Vilniuje 1801 m. gegužės 9 d.[61] Kelis dvasininkus į mokslus išleisti galėjo tik pasiturinti bajoriška giminė.

Iš vėlesnių metrikų knygų matome, kad laikui bėgant Pabrėžų giminės atstovai bajorystės iš naujo nepasitvirtino ir buvo įrašyti į miestiečių, vėliau – į valstiečių luomus. Tačiau iki pat XIX a. pab. bažnyčių metrikuose dauguma įrašų Pabrėžas nurodo esant bajorus. Pvz., 1860–1866 m. į Salantų dvaro kasą duoklės mokesčius mokėjo J. A. Pabrėžos antros eilės sūnėnas, bajoras Liudvikas Pabrėža[62].

Šiandienos akimis žiūrint, teisingiausiai J. Pabrėžos kilmė įvardyta 1940 m. šv. Antano kalendoriuje: „*Jo tėvai buvo pasiturį kaimiečiai ūkininkai, paeiną iš Žemaičių bajorų giminės*“[63]. GHV

Malda prie Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos kapo, minint 172-ąsias mirties metines. Telšių vyskupas ordinaras Algirdas Jurevičius

Jolantos Klietkutės nuotrauka, 2021 m. spalio 30 d.

IŠVADOS

1. Bajorų deputacijos Vilniuje pradėjo veikti tik 1797 m., o J. Pabrėža Vyriausioje LDK mokykloje studijavo nuo 1792 m. Matome, kad jo stojimo į mokyklą metu reikalavimo privalomai įrodyti bajorystę dar nebuvo, tad nebuvo ir prasmės ją „išsipirkti“.
2. LVIA Vilniaus bajorų deputacijos fonde yra Pabrėžų giminės schema „*Linia ichmościów Panów Pabrežow*“, kuri niekaip negalėjo būti sudaryta J. Pabrėžai stojant į Vilniaus universitetą, nes joje prie J. Pabrėžos įrašyta „*Xiądz*“ – kunigas, o juk stodamas į universitetą ar vėliau į seminariją kunigu jis dar nebuvo.
3. 1798–1819 m. priklausymą bajorų luomui įrodžiusių šeimų sąraše yra Pabrėžų šeima iš Telšių apskrities, turinti *Ślepowron* herbą, bajorystę pasitvirtinusi 1811 m.
4. Apie 1811 m., kai Pabrėžų šeima įrodė savo bajorišką kilmę, klebonams tų parapijų, kuriose buvo krikštyti bajoriškos Pabrėžų giminės schemoje nurodyti asmenys, buvo išsiųsti raštai su nurodymu krikšto metrikų knygose šių asmenų krikšto įrašuose prirašyti kilmės luomo raides „*GD*“. Tuo metu J. Pabrėža jau seniai buvo baigęs mokslus ir kunigavo Žemaitijoje.
5. I. Jablonskio išsaugotoje Lenkimų parapijos 1704–1748 m. krikšto metrikų knygoje ištaisyti trys įrašai ne dėl to, kad raštininkas nežinojo, ką taisyti, o dėl to, kad visi tie asmenys buvo įtraukti į bajorišką giminės schemą.
6. Krikšto metrikų knygos papildytos įrašais „GD“ tik tuomet, kai to imta reikalauti įstatymiškai.
7. Peržvelgus visus ankščiau nurodytus argumentus visiškai atkrenta versija apie kilmės duomenų klastojimą J. Pabrėžos tėvo Jono krikšto metrikuose tam, kad sūnus galėtų siekti mokslo.

[59] Jovaiša, Liudas. Pabrėža Mykolas. – Knygotyra, t. 37, 2001, p. 313.
[60] LVIA, f. 1135, ap. 20, b. 316a, p. 36v. Priega internete: http://monachus.pl/doku.php?id=lt%3Avienuolis%3Apabrez_innocentiusocarm&fbclid=IwAR0Uy7CIIQY97ka5qiydk1d4bVtTk0toSIvR8mBEqE6UCma5wsOJCQB58k8.
[61] Biržiška, Vaclovas. Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža. – Aidai, 1950, nr. 2, p. 71; Vilniaus Mažesniųjų brolių konventualų memorialas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020, p. 232, 388.
[62] Bajoro Liudviko Pabrėžos iš Žemytės k. 1860–1866 m. činčo, duoklės mokesčių į Salantų dvaro kasą apskaitos knygelė. – LNMMB, F100-226.
[63] Švento gyvenimo pavyzdys – Tėvas Ambrozijus Pabrėža. – Šv. Antano kalendorius, 1940, p. 59.